

УДК 338.24
Олександр Бавико,
д-р екон. наук, доц.

Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: bavyko@donnuet.edu.ua

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Alexander Bavyko,
Dr. Sci. (Econ.), Assoc. Prof.

Donetsk National University of Economics
and Trade named after Mykhailo Tugan-
Baranovsky, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: bavyko@donnuet.edu.ua

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF LEGAL REGULATION BUSINESS IN UKRAINE

***Мета.** Метою представлено дослідження є формування узагальненої структурно-функціональної моделі нормативного контуру правового регулювання підприємницької діяльності в Україні.*

***Методи.** У дослідженні використано комплекс загальнонаукових методів: узагальнення та наукового абстрагування, структурно-функціонального аналізу та моделювання.*

***Результати.** Розроблено структурно-функціональну модель нормативного контуру системи правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, що складається з двох підсистем джерел права загальної та спеціалізованої дії. Джерела права загальної дії: Конституція України, Закони України «Про підприємництво», «Про захист економічної конкуренції», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», «Про захист прав споживачів». Їх норми встановлюють правосуб'єктність та принципи здійснення підприємництва. Джерела права спеціалізованої дії: галузеві кодекси, Закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про технічні регламенти», «Про стандартизацію», «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності». Вони визначають алгоритми діяльності суб'єктів господарських відносин в залежності від їх безпосереднього змісту.*

***Ключові слова:** правове регулювання, підприємництво, правові норми, закон, підзаконні акти, структурно-функціональна модель.*

Постановка проблеми. Історично поява приватної власності та формування сфери соціально-економічних відносин щодо її продукування та перерозподілу була однією з детермінант створення державної організації суспільства. Сучасні наукові уявлення цивілізованого світу про сутність та призначення державно-правової надбудови суспільства сформувались у період Просвітництва, який співпадає з європейськими буржуазними революціями XVI-XVIII ст. Руйнування феодальних монархій та проголошення загальної юридичної рівності були наслідком формування нового соціально-економічного укладу, за якого основними факторами виробництва стали капітал та підприємницькі здібності людини. Сформована І. Кантом наприкінці XVIII ст. теорія правової держави визначила в якості основоположних для сучасної держави, принципи справедливості, верховенства права, демократизму та поділу влади.

Експонентний розвиток технологій та постійний прогрес соціально-політичних відносин багатократно ускладнюють завдання та, як наслідок, безпосередній зміст інструментів правового регулювання. Збільшення кількості та диференціація нормативних актів, що врегульовують загальні та специфічні сфери здійснення підприємницької діяльності в Україні ускладнюють її безпосередню організацію. Оптимізація правового регулювання підприємницької діяльності актуалізує необхідність побудови відповідної структурно-функціональної моделі, що дозволить підприємцям предметно орієнтуватись у багатоманітні нормативних актів та ефективно захищати свої права.

Аналіз останніх публікацій. Актуальність проблем забезпечення ефективного правового регулювання підприємницької діяльності обумовлює велику кількість досліджень відповідної предметної проблематики. Теоретичним і прикладним аспектам визначення сутності та змісту правового регулювання підприємницької діяльності, а також основних тенденцій у трансформації відповідних дефініцій присвятили свої роботи Г.В. Білоус [1], Т.Г. Васильків [2], О.В. Кушнір [3], О.М. Мельник [4], В.В. Мачуський, Л.О. Кожура, Ю.В. Сагайдак [5], М.І. Ямкова [6]. Безпосередній зміст юридичних норм, що складають систему правового регулювання підприємництва в цілому та його окремих сфер аналізують та оцінюють у своїх дослідженнях О.В. Гаврильченко [7], А.О. Корнецький [8], А.М. Омаров [9], Л.В. Хомко [10] та інші.

Мета дослідження. Метою представленого дослідження є формування узагальненої структурно-функціональної моделі нормативного контуру правового регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних ознак сучасної розвиненої держави є її правовий характер. Декларація відповідної норми у ст. 1 Конституції України вимагає здійснення організації суспільно-економічних відносин у відповідності з принципом верховенства права [11]. Сутність цього принципу полягає у тому, що всі види соціально-економічної взаємодії мають відбуватись на основі і в межах правил визначених юридичними нормами.

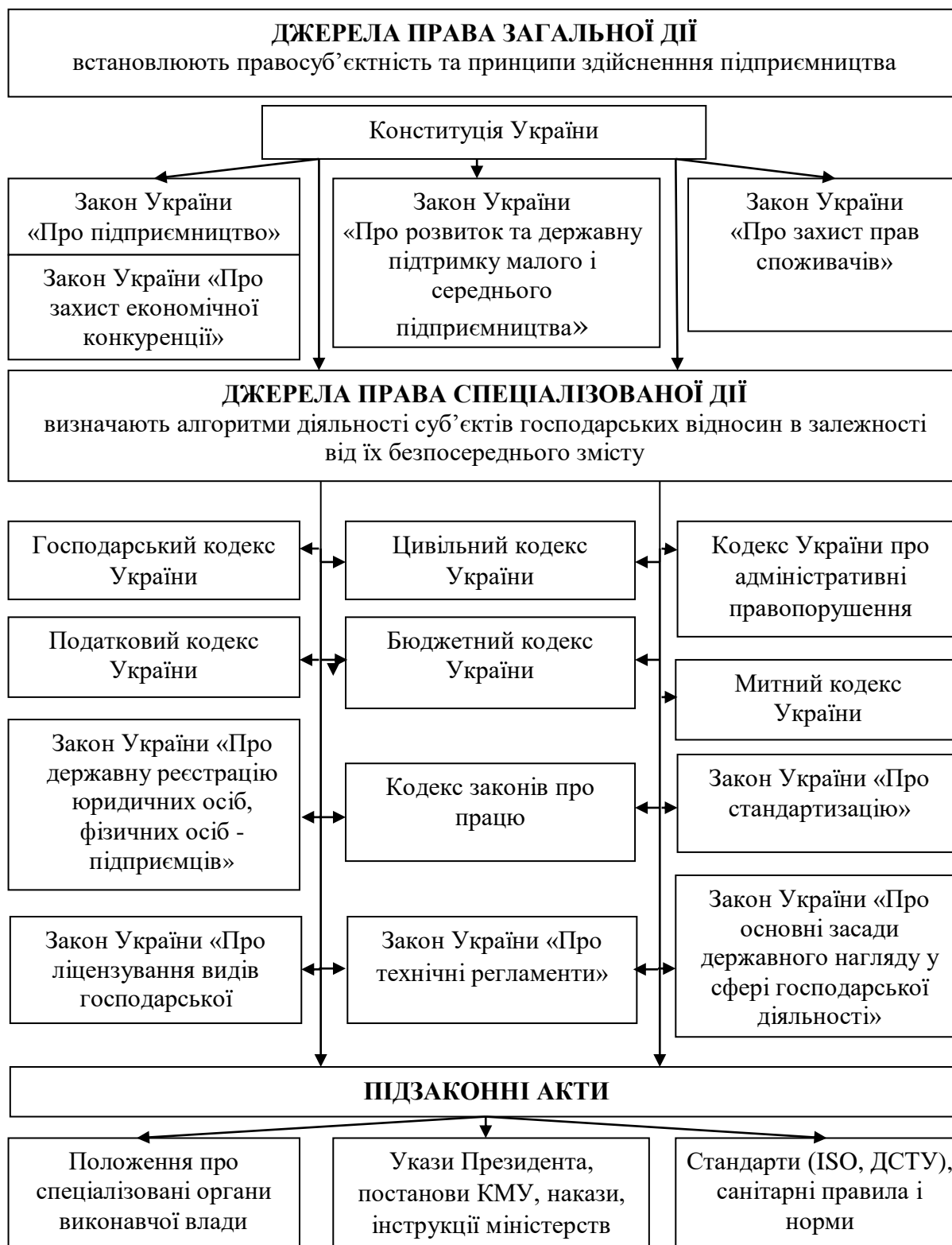
Правове регулювання підприємницької діяльності здійснюється на основі системи регулюючих, охоронних та дефінітивних норм, що містяться у джерелах національної системи права. Вони визначають можливий зміст та способи здійснення підприємницької діяльності.

Встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки, норми права надають учасникам господарських відносин юридичні права та обов'язки, визначають алгоритми діяльності представників державних установ у процесах державного регулювання підприємництва.

До системи джерел права, які встановлюють правові основи підприємництва відносяться: Конституція України, закони, які приймаються Верховною Радою України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів, нормативні документи центральних та місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Аналіз змісту та спрямування регулюючого впливу юридичних джерел, предметом правового регулювання яких є різні організаційні аспекти та види підприємницької діяльності, надає підстави для побудови структурно-функціональної моделі нормативного контуру, що базується на їх наступній класифікації:

- джерела права загальної дії, що встановлюють правосуб'єктність та принципи здійснення підприємництва;
- джерела права спеціалізованої дії, що визначають алгоритми діяльності суб'єктів господарських відносин в залежності від їх безпосереднього змісту, рис. 1.

Рисунок 1 – Структурно-функціональна модель нормативного контуру правового регулювання підприємницької діяльності в Україні

Основними джерелами права загальної дії є Конституція України, Закони України «Про підприємництво», «Про захист економічної конкуренції», «Про розвиток

та державну підтримку малого і середнього підприємництва», «Про захист прав споживачів».

Конституція України є актом найвищої юридичної сили, вона визначає загальні принципи суспільно-політичного устрою та економічних відносин в Україні. Всі закони та інші юридичні норми мають відповідати положенням Конституції. Державне регулювання підприємництва здійснюється у відповідності до наступних положень Конституції України:

- принцип верховенства права, ст. 8;
- право власності українського народу на землю її надра, повітря, водні та інші природні ресурси, ст. 13;
- державний захист та рівність всіх форм власності і господарювання, ст. 13, 41;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги, ст. 16;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ст. 41;
- право на підприємницьку діяльність, державний захист прав споживачів та контроль за якістю і безпечністю продукції, ст. 42;
- державний захист конкуренції та протидія проявам монополізму, ст. 42;
- державна гарантія належних, безпечних і здорових умов праці, належної заробітної плати, ст. 43;
- право на судовий захист своїх прав, ст. 55 [11].

Розширене тлумачення правосуб'єктності у сфері підприємництва набуває юридичного оформлення у Законі України «Про підприємство». Цей правовий акт містить законодавче визначення підприємства, перелік суб'єктів підприємницької діяльності, обмеження у здійсненні підприємницької діяльності, принципи та організаційні форми підприємства, порядок державної реєстрації та припинення підприємства, гарантії прав підприємців [12].

Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає зміст дій, що є проявами монополізму або протидії конкуренції та встановлює правові засади захисту економічної конкуренції у господарській діяльності [13].

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні» встановлює мету, принципи, та організаційні механізми здійснення відповідного напрямку державної політики. Визначає повноваження та відповідальність Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, як уповноваженого органу у сфері розвитку малого і середнього підприємства. Визначає інфраструктуру підтримки малого і середнього підприємства, що складається з бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, і науково-технологічних центрів, центрів трансферу технологій, фондів підтримки малого підприємства, лізингових компаній [14].

У відповідності до положень Конституції у Законі України «Про захист прав споживачів» встановлюється перелік прав споживачів та механізм їх захисту з боку органів державної влади та місцевого самоврядування [15].

Основними джерелами права спеціалізованої дії у сфері державного регулювання підприємницької діяльності в Україні є галузеві кодекси, а також Закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про технічні регламенти», «Про стандартизацію», «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності».

Головним джерелом права, що закріплює правові основи підприємства в Україні є Господарський кодекс України. Положення кодексу містять визначення господарської діяльності, підприємства, суб'єктів господарських відносин, загальних

принципів господарювання, державних засобів регулювання господарської діяльності, заходів щодо захисту від недобросовісної конкуренції. Розширеного тлумачення в ньому набувають питання організації підприємницької діяльності, її форм, гарантій та державної підтримки. Визначаються можливі види та організаційні форми підприємств, принципи побудови організаційної, майнової структури та управління. Визначаються принципи функціонування державних, комунальних підприємств, господарських товариств, кооперативів, об'єднань підприємств. Встановлюється правовий режим використання природних ресурсів, прав інтелектуальної власності, укладання та реалізації господарських договорів, визнання банкрутства, відповідальності за правопорушення у сфері господарювання. Визначаються особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання [16].

Більшість норм права в Україні згруповані у його спеціалізовані джерела – кодекси. Перелічені на рис. 1, кодекси врегульовують відносини у якісно визначених галузях права. Діяльність суб'єктів підприємництва, що потрапляють до системи визначених правовідносин підпорядковується положенням відповідного кодексу. Так наприклад, згідно ст. 31 Кодексу законів про працю України, власник або уповноважений ним орган не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором. Згідно ст. 134, 135 Податкового кодексу України, базою оподаткування при нарахуванні суми податку на прибуток є його грошове вираження, що визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування.

Більш цільовий щодо підприємництва характер мають закони та підзаконні акти, які встановлюють алгоритми діяльності на різних етапах здійснення підприємництва: державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців; ліцензування видів господарської діяльності; державний нагляд у сфері господарської діяльності; стандартизація та оцінка відповідності продукції встановленим нормам.

Система правових основ підприємництва містить також підзаконні акти – це нормативні документи компетентних органів, що приймаються у відповідності до закону, на його основі та для його виконання.

Організація діяльності спеціалізованих органів виконавчої влади у сфері регулювання підприємництва здійснюється на основі відповідних положень – нормативних документів, які врегульовують процедури формування, структурної будови, фінансово-матеріального забезпечення, компетенції, ієрархічної підпорядкованості відповідних структур.

Укази, постанови, накази, інструкції й інші підзаконні акти встановлюють перелік організаційних заходів щодо вирішення визначених проблем соціально-економічного розвитку. Наприклад, Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» встановлює перелік заходів, що спрямовані на забезпечення ефективного реформування вітчизняної економіки.

На окрему увагу заслуговують стандарти та санітарні правила і норми, що встановлюють вимоги до якості і безпеки товарів, які виробляються або ввозяться на митну територію України [17,18]. Станом на кінець 2014 р. національна система стандартів України нараховувала 27,5 тис. документів. У відповідності до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 р. було прийняте рішення про скасування до кінця 2015 р. стандартів, розроблених до 1992 р. На заміну близько 13 тис. застарілих документів до 2020 р. в Україні будуть введені у дію приблизно 5 тис. стандартів гармонізованих з міжнародними документами. Впровадження міжнародних норм якості та безпеки товарів слугуватиме організаційним підґрунтям для успішного виходу українських підприємств на міжнародні ринки та підвищення їх економічної ефективності.

Висновки. Аналіз нормативної бази правового регулювання підприємницької діяльності в Україні надає підстави для формування структурно-функціональної моделі, що складається з двох підсистем джерел права загальної та спеціалізованої дії.

Безпосередньо правове регулювання підприємницької діяльності здійснюється нормами спеціалізованих джерел права, зміст яких містить алгоритми діяльності суб'єктів господарських відносин в залежності від їх безпосереднього змісту: визначення організаційно-правових форм, державна рестрація, ліцензування та ринковий нагляд, оцінка відповідності та сертифікація, фінансові взаємовідносини з державою, захист прав підприємців.

В межах досліджуваної проблематики подальшої розробки потребують питання щодо визначення правових алгоритмів поведінки суб'єктів підприємницької діяльності у сфері захисту їх майнових та фінансових інтересів.

Список літератури / References

1. Білоус Г. В. Розвиток малого підприємництва в Україні / Г. В. Білоус // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 34–46.

Bilous, H. V. *Rozvytok maloho pidpryyemnytstva v Ukrayini*. [Small business development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny*, 2009. no 2. – pp. 34–46.

2. Васильків Т. Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / Т. Г. Васильків // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 145–150.

Vasyl'kiv, T. H. *Udoskonalennya derzhavnoho rehulyuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v Ukrayini*. [Improvement of state regulation of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Stratehichni priorytety*, 2009. no 1 (10). – pp. 145–150.

3. Кушнір О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності та формування державної економічної політики / О.В. Кушнір // Наукові праці МАУП. – 2014. – № 2 (41). – С. 104–107.

Kushnir, O. V. *Pravove rehulyuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti ta formuvannya derzhavnoyi ekonomichnoyi polityky*. [Legal regulation of entrepreneurship and formation of state economic policy]. *Naukovi pratsi MAUP*, 2014. no 2 (41). – pp. 104–107.

4. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.М. Мельник. – К., 2004. – 208 с.

Mel'nyk, O. M. (2004), “Legal regulation and ways to increase its efficiency”, Abstract of Cand. Sci. (Jur.) dissertation, 12.00.01, Kyiv, Ukraine.

5. Правове регулювання господарської діяльності: навч. посіб. [В. В. Мачуський, Л. О. Кожура, Ю. В. Сагайдак та ін.]. – К. : КНЕУ, 2015. – 152 с.

Machus'kyu, V. V., Kozhura, L. O. and Sahaydak Yu. V. (2015), *Pravove rehulyuvannya hospodars'koyi diyal'nosti: navch. posib*. [Legal regulation of economic activity: textbook], KNEU, Kyiv, Ukraine.

6. Ямкова М. І. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні / М. І. Ямкова // Економіка та право. – 2013. – № 2. – С. 47–51.

Yamkova, M. I. *Napryamy vdoskonalennya pravovoho zabezpechennya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v Ukrayini*. [Directions of improvement of legal support of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Ekonomika ta pravo*, 2013. no 2. – pp. 47–51.

7. Гаврильченко О. В. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні / Гаврильченко О. В. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 41. – С. 275–280.

Havryl'chenko, O. V. *Pravove rehulyuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v Ukraini*. [Legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 2013. no 41. – pp. 275–280.

8. Корнецький А. О. Законодавче регулювання малого підприємництва в Україні / А. О. Корнецький // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2012. – № 6. – С. 77–80.

Kornets'kyu, A. O. *Zakonodavche rehulyuvannya maloho pidpryyemnytstva v Ukraini*. [Legislative regulation of small business in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 2012. no 6. – pp. 77–80.

9. Омаров А. М. Господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні / А. М. Омаров // *Економічна теорія та право*. – 2016. – № 1 (24). – С. 159–170.

Omarov, A. M. *Hospodars'ko-pravove zabezpechennya maloho pidpryyemnytstva v Ukraini*. [Economic and legal support of small business in Ukraine]. *Ekonomichna teoriya ta pravo*, 2016. no 1 (24). – pp. 159–170.

10. Хомко Л. В. Особливості правового регулювання малого підприємництва в Україні / Л. В. Хомко // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2015. – Вип. 6. Т. 1. – С. 131–133.

Khomko, L. V. *Osoblyvosti pravovoho rehulyuvannya maloho pidpryyemnytstva v Ukraini*. [Features of Legal Regulation of Small Entrepreneurship in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, 2015. no 6. – pp. 131–133.

11. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%>.

Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%> [in Ukraine].

12. Закон України «Про підприємництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

Zakon Ukrainy «Pro pidpryyemnytstvo» [Law of Ukraine "On Entrepreneurship"]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12> [in Ukraine].

13. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

Zakon Ukrainy «Pro zakhyst ekonomichnoyi konkurentsiyi» [Law of Ukraine "On Protection of Economic Competition"]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> [in Ukraine].

14. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.

Zakon Ukrainy «Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i seredn'oho pidpryyemnytstva v Ukraini» [Law of Ukraine "On development and state support of small and medium enterprises in Ukraine"]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> [in Ukraine].

15. Закон України «Про захист прав споживачів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

Zakon Ukrainy «Pro zakhyst prav spozhyvachiv» [Law of Ukraine "On Protection of Consumer Rights"]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> [in Ukraine].

16. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

Hospodars'kyu kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukraine].

17. Бавико О. Є. Семантична генеза поняття якості у підприємницькій діяльності та стандартах з управління якістю / О. Є. Бавико // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 12. – С. 6–9.

Bavyko, O. Ye. *Semantychna heneza ponyattya yakist' u pidpryyemnyts'kiy diyal'nosti ta standartakh z upravlinnya yakistyu*. [The semantic genesis of the concept of quality in entrepreneurial activity and standards of quality management]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 2016. no 12. – pp. 6–9.

18. Бавико О. Є. Сучасна номенклатура показників якості для експертизи трикотажних виробів та динаміка ступеню їх відповідності у продукції українських виробників / О. Є. Бавико // Торгівля і ринок України. – 2016. – № 39–40. – С. 122–132.

Bavyko, O. Ye. *Suchasna nomenklatura pokaznykiv yakosti dlya ekspertyzy trykotazhnykh vyrobiv ta dynamika stupenyu yikh vidpovidnosti u produktsiyi ukrayins'kykh vyrobnykiv*. [Modern nomenclature of quality indicators for examination of knitted products and dynamics of their degree of conformity in products of Ukrainian manufacturers]. *Torhivlya i rynek Ukrayiny*, 2016. no 39–40. – pp. 122–132.

Цель. Целью представленного исследования является формирование обобщенной структурно-функциональной модели нормативного контура правового регулирования предпринимательской деятельности в Украине.

Методы. В исследовании использован комплекс общенаучных методов: обобщения и научного абстрагирования, структурно-функционального анализа и моделирования.

Результаты. Разработана структурно-функциональная модель нормативного контура системы правового регулирования предпринимательской деятельности в Украине, состоящая из двух подсистем источников права общего и специализированного действия. Источники права общего действия: Конституция Украины, Законы Украины «О предпринимательстве», «О защите экономической конкуренции», «О развитии и государственной поддержке малого и среднего предпринимательства», «О защите прав потребителей». Их нормы устанавливают правосубъектность и принципы осуществления предпринимательства. Источники права специализированного действия: отраслевые кодексы, Законы Украины «О государственной регистрации юридических лиц, физических лиц-предпринимателей», «О лицензировании видов хозяйственной деятельности», «О технических регламентах», «О стандартизации», «Об основных принципах государственного надзора в сфере хозяйственной деятельности». Они определяют алгоритмы деятельности субъектов хозяйственных отношений в зависимости от их непосредственного содержания.

Ключевые слова: правовое регулирование, предпринимательство, правовые нормы, закон, подзаконные акты, структурно-функциональная модель.

Objective. The purpose of this research is to formulate a generalized structural and functional model of the regulatory framework for legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine.

Methods. The research uses a set of general scientific methods: generalization and scientific abstraction, structural-functional analysis and modeling.

Results. The structural-functional model of the normative contour of the system of legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine, which consists of two subsystems of sources of the right of general and specialized action, is developed. Sources of general law: Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine "On Entrepreneurship", "On Protection of Economic Competition", "On Development and State Support of Small and Medium

Business", "On Consumer Rights Protection". Their norms establish the legal personality and principles of entrepreneurship. Sources of the law of specialized action: the sectoral codes, the Laws of Ukraine "On State Registration of Legal Entities, Individuals-Entrepreneurs", "On Licensing Types of Economic Activities", "On Technical Regulations", "On Standardization", "On the Basic Principles of State Supervision in sphere of economic activity ". They determine the algorithms of the activities of subjects of economic relations, depending on their direct content.

Key words: legal regulation, entrepreneurship, legal norms, law, subordinate acts, structural-functional model.